

INFORMACIJA
O UČEŠĆU PREDSEDNIKA ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE
DR HALILA DUKOVIĆA
NA KONFERENCIJI NA KOJOJ JE PREDSTAVLJENA ANALIZA PODRŠKE I
MULTISEKTORSKOG ODGOVORA NA
POTREBE DJECE SA SMETNJAMA U RAZVOJU U CRNOJ GORI,
održanoj u Podgorici 7. novembra 2019.

Predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode dr Halil Duković učestvovao je na Konferenciji na kojoj je predstavljena Analiza podrške i multisektorskog odgovora na potrebe djece sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori.

Konferencija je održana u Podgorici, 7. novembra 2019. godine.

Konferenciju su otvorili državna sekretarka u Ministarstvu rada i socijalnog staranja Vukica Jelić i šef Predstavništva UNICEF-a u Crnoj Gori Osama Makavi Kogali.

Državna sekretarka Vukica Jelić je istakla da je cilj Analize da pruži informacije i podatke profesionalcima i donosiocima odlukama iz različitih sektora o primjeni konsolidovane intervencije i multisektorske systemske podrške za potrebe djece sa smetnjama u razvoju. Takođe, Analiza treba da pomogne Vladi Crne Gore, odnosno Savjetu za prava djeteta i relevantnim organizacijama civilnog društva u:

- unapređenju politike i pravnog okvira za djecu sa smetnjama u razvoju u svim sektorima;
- unapređenju sistema prikupljanja i analize podataka u svim sektorima i
- poboljšanju multisektorske koordinacije u radu sa djecom sa smetnjama u razvoju kroz konsolidaciju multisektorskih napora i pružanje integrisane podrške djeci sa smetnjama u razvoju tokom cijelog životnog ciklusa.

Naglasila je da su Preporuke sadržane u Analizi u skladu sa politikom koju Ministarstvo rada i socijalnog staranja sprovodi u procesu reforme zaštite djece sa smetnjama u razvoju. S obzirom da su djeca sa smetnjama u razvoju i dalje previše zastupljena u insitucionalnoj zaštiti, ulažu se dodatni naponi u razvoju novih i poboljšanju kvaliteta postojećih usluga. Kontinuirano rade na razvoju programa podrške za djecu i njihove porodice, pa je broj dnevnih centara povećan sa jednog u 2009. na 13 u 2019. godini. U Maloj grupnoj zajednici u Bijelom Polju trenutno je deset lica. Planirano je povećanje raznolikosti mnogih servisa socijalne i dječje zaštite u skladu sa potrebama svake opštine. Jelić je zaključila da je Crna Gora uradila mnogo na unapređenju položaja djece sa smetnjama u razvoju i unapređenju sistema usluga u svim oblastima u skladu sa evropskim standardima.

Šef Predstavništva UNICEF-a u Crnoj Gori Osama Makavi Kogali je saglasan da je Crna Gora učinila mnogo na poboljšanju prava djece i adolescenata sa smetnjama u razvoju, jer se broj djece sa smetnjama u razvoju u redovnom obrazovanju povećao za više od deset puta u periodu od 2008. do 2018. Znatno je porastao broj usluga podrške djeci sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama. Stavovi prema djeci i osobama sa invaliditetom takođe se mijenjaju i crnogorsko društvo postaje inkluzivnije.

S druge strane, Kogali je naglasio da su djeca sa smetnjama u razvoju i dalje među najmarginalizovanijim i socijalno isključenijim grupama u Crnoj Gori. Pozvao je na unapređenje sistema prikupljanja i analize podataka o djeci sa smetnjama u razvoju, jer se mora znati sve o individualnim potrebama ove djece. Neophodna je bolja koordinacija među sektorima kako bi se djeci sa smetnjama u razvoju pružila integrisana podrška tokom cijelog životnog ciklusa. Danas u Crnoj Gori dijete sa smetnjama u razvoju prolazi niz procedura i sastanaka sa stručnjacima i komisijama kako bi steklo pravo na materijalna davanja i usluge, što ih iscrpljuje i dovodi do uskraćivanja određenih prava,

sukobljenih preporuka i dupliranja usluga. Kogali je ukazao da postoji jasna potreba za većim ulaganjima u rano otkrivanje smetnji u razvoju i razvoj u ranom djetinjstvu. Neophodno je poboljšanje kvaliteta obrazovanja za djecu sa smetnjama u razvoju kako ne bi boravili samo u školi, već sticali druga znanja i bili uključeni u društvo. Istakao je da preveliki broj djece sa smetnjama u razvoju ostaje u ustanovama zbog čega na lokalnom nivou treba razviti više usluga za podršku djeci i porodici, uključujući i uslugu hraniteljstva za djecu sa smetnjama u razvoju.

Šef Predstavništva UNICEF-a u Crnoj Gori je zaključio da je dužnost svih da se obezbijede ista prava i mogućnosti za svu djecu u Crnoj Gori, državi koja je pokazala snažnu posvećenost ispunjavanju obaveza iz Konvencije UN o pravima djeteta i Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom.

Učesnicima se obratila i višestruka šampionka u plivanju na takmičenjima Specijalne Olimpijade i ambasodorka partnerstva između UNICEF-a iz Sjedinjenih Američkih Država i Specijalne Olimpijade, Lusi Majer koja je govorila o ličnim iskustvima. Ocijenila je da djeca sa smetnjama nemaju iste prilike kao ostala djeca i naglasila da je njena želja da pomogne djeci sa smetnjama u razvoju, jer zaslužuju ista prava kao i njihovi vršnjaci.

Analizu podrške i multisektorskog odgovora na potrebe djece sa smetnjama u razvoju, koju je pripremio Predstavništvo UNICEF-a u Crnoj Gori, na zahtjev Savjeta za prava djeteta, predstavila je Nela Krnić, koordinatorka Programa dječje zaštite u Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori.

Naglasila je da Savjet za prava djeteta na prvoj narednoj sjednici treba da validira Analizu kako bi nakon toga bila poslata svim nadležnim subjektima.

Upoznala je učesnike sa ključnim Preporukama sadržanim u Analizi, navodeći:

- postoji prostor za unapređenje zakonodavstva, posebno u dijelu koji se odnosi na antidiskriminaciju i obrazovanje, jer postojanje specifičnog zakonodavstva koje se tiče inkluzije djece sa posebnim obrazovnim potrebama nije u duhu inkluzivnog obrazovanja;
- trebalo bi da se postigne konsenzus o jedinstvenoj definiciji invaliditeta i primjeni bio-psiho-socijalnog modela procjene invaliditeta, kako bi svi sektori govorili jednim jezikom;
- uspostaviti pojednostavljeni strateški i pravni okvir u cilju bolje koordinacije, odgovornosti i monitoringa krajnjih rezultata;
- jasno definisati obaveze lokalnih samouprava i pružanja usluga na nivou lokalnih zajednica, jer je nejasna podjela nadležnosti;
- uspostaviti konsolidovanu bazu podataka o djeci sa smetnjama u razvoju i nastaviti sa modernizacijom i povezivanjem postojećih sistema, jer se mora znati koliko je djece sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori;
- unaprijediti praćenje ciljeva politika, indikatora i izvora podataka kako bi se napredak mogao mjeriti;
- obezbijediti multisektorsko finansiranje servisa za djecu sa smetnjama u razvoju na svim nivoima;
- povećati obim javnog finansiranja kako bi se obezbijedio pluralizam pružanja usluga;
- ulagati u profesionalne kvalifikacije i unapređenje kapaciteta stručnih radnika koji rade sa djecom i mladima sa smetnjama u razvoju;
- podržati Savjet za prava djeteta u uspostavljanju jasnih međusektorskih veza i procedura u cilju unapređenja međusektorske koordinacije;
- primijeniti integrisani pristup ranom razvoju i ranom obrazovanju djece i kontinuirano ulagati u unapređenje međusektorske saradnje u ovoj fazi života djeteta;
- unaprijediti podršku ranom razvoju i inkluzivnom obrazovanju, jer djeca sa smetnjama u razvoju imaju pravo da budu u školama u skladu sa Konvencijom UN o pravima djeteta;
- uspostaviti jedan centar na opštinskom nivou gdje djeca sa smetnjama u razvoju i njihove porodice mogu da dobiju sve potrebne informacije i
- obezbijediti što veću mobilnost stručnjaka kako bi se svim uslugama obuhvatila i djeca iz ruralnih područja.

Takođe, predstavila je pojedinačne preporuke u oblasti zdravstva, obrazovanja, socijalne i dječje zaštite i pravosuđa.

U oblasti zdravstva date su sledeće preporuke:

- kontinuirano ulagati u rani razvoj djeteta u cilju pružanja holističke-multisektorske podrške u najranijim fazama života i razvoja djeteta;
- ojačati i proširiti ulogu i mandat Savjetovališta za djecu sa smetnjama u razvoju u domovima zdravlja kako bi se implementirala prvobitna ideja regionalne i/ili lokalne organizacije za rano otkrivanje i intervencije od strane adekvatno kvalifikovanog osoblja koje raspolaže neophodnim kapacitetima;
- izraditi Protokol o saradnji za sve profesionalce koji su uključeni u lanac ranog otkrivanja i ranih intervencija kako bi se putem skrininga utvrdili diskretni znakovi kašnjenja u razvoju u ranoj fazi djetetovog života i postepeno primijeniti bio–psih–socijalni model intervencija u skladu s Međunarodnom klasifikacijom funkcionalnosti;
- uvesti standardizovane alate za razvojni skrining, na primjer *Ages & Stages*;
- povećati funkciju sistema koja se ogleda u pružanju direktne terenske podrške roditeljima da stimulišu razvoj njihovog djeteta, kao i u identifikaciji i podršci djeci sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama kroz povećanu ulogu patronaže službe i kućnih posjeta;
- snažiti kapacitete zdravstvenih radnika dajući im potrebne vještine i znanja o tome kako primijeniti pristup orijentisan na porodicu za prevazilaženje poteškoća u ranom razvoju djeteta i kako prenijeti potrebne praktične vještine i znanja na roditelje;
- uvesti specijalizovane nastavne planove i programe za novo zanimanje- specijalista za ranu intervenciju i rehabilitaciju djece sa smetnjama u razvoju;
- povećati broj specijalizovanih stručnih radnika neophodnih za podršku rehabilitaciji djece sa smetnjama u razvoju: dječjih neurologa, dječjih hirurga, specijalista za rehabilitaciju dječje fizikalne medicine, dječjih fizioterapeuta, dječjih psihijatarata, dječjih psihologa i
- pružiti podršku roditeljima, putem lokalnih centara za podršku, savjetovališta i programa roditeljstva kako bi se podržalo mentalno zdravlje roditelja, odnos među supružnicima i preveniralo razdvajanje porodice.

U oblasti obrazovanja date su sledeće preporuke:

- poboljšati pristup djece sa smetnjama u razvoju predškolskom i stručnom obrazovanju, obukom stručnjaka i bolje usmjerenim aktivnostima podizanja svijesti među roditeljima;
- standardizovati rad i obezbijediti kreiranje jedinstvenih metoda i instrumenata za evaluaciju koje koriste lokalne komisije za usmjeravanje i upućivanje djece sa smetnjama u razvoju, uključujući proaktivni pristup u saradnji sa drugim sektorima;
- razmotriti promjenu sadržaja i pristupa obrazovanju nastavnika, u skladu s Opštim komentarom br. 4 o članu 24 Konvencije UN o pravima djeteta, shodno kome bi sadržaj trebalo da bude usmjeren na inkluzivnu pedagogiju i prilagođene nastavne metode, raznovrsnost i individualizovanu nastavu i unaprijediti monitoring kvaliteta pedagoških usluga za djecu sa smetnjama u razvoju;
- kontinuirano raditi na podizanju kvaliteta inkluzivnog obrazovanja i pružati kontinuiranu podršku nastavnicima u vidu kolegijalne i profesionalne podrške, mentorskog rada i saradnje s roditeljima i zajednicama;
- uložiti u transformisanu ulogu resursnih centara koji sa direktnog rada sa korisnicima prelaze na centre stručnih znanja i resursa za profesionalce koji rade na inkluzivnom obrazovanju i
- posmatrati Dnevne centre kao podršku obrazovanju onih kategorija djece koja se trenutno suočavaju sa marginalizacijom i isključenošću, te kao posredničke centre za multidisciplinarnu rehabilitaciju i „laboratorije“ integrisanih pristupa za svu djecu sa smetnjama u razvoju s obzirom na evidentno vrednovanje njihove uloge od strane djece sa smetnjama u razvoju i njihovih porodica.

U oblasti socijalne i dječje zaštite date su sledeće preporuke:

- kontinuirano jačanje podrške porodici i primarnih usluga u zajednici, sa snažnim fokusom na razvijanje roditeljskih kapaciteta, povezivanje porodica sa resursima dostupnim u njihovim zajednicama i usmjeravanje ka korišćenju univerzalnih usluga u zdravstvu i obrazovanju i specijalizovanih usluga, kao i drugih resursa koje obezbjeđuju lokalni, područni i državni organi;
- povećati raznovrsnost i spektar usluga socijalne i dječje zaštite zasnovanih na porodici i zajednici u smislu kapaciteta, broja dostupnih mjesta, geografske distribucije, sa posebnim fokusom na usluge podrške porodici- stanovanje uz podršku;

- jačati Centre za socijalni rad u pogledu njihove funkcije vođenja slučaja, tj. koordinirajuće uloge u radu sa djecom sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama;
- primijeniti funkcionalni model procjene i povećati učešće djece u procesu procjene neophodnih usluga podrške i materijalnih davanja, što podrazumijeva uvođenje i primjenu posebnog modula za djecu i mlade tokom uvođenja Međunarodne klasifikacije funkcionalnosti;
- sprovesti procjenu potreba na nivou zajednice, tako da minimalni paket usluga bude prilagođen potrebama koje su utvrđene u svakoj opštini ili regiji;
- preispitati sistem kontrole pristupa uslugama za djecu i porodice kojima je potrebna posebna podrška i zaštita kako bi se spriječilo nepotrebno razdvajanje porodice;
- razviti specijalizovano (hraniteljstvo uz intenzivnu podršku) i profesionalno hraniteljstvo za djecu sa smetnjama u razvoju bez roditeljskog staranja;
- evaluirati rad Dневnih centara u cilju boljeg povezivanja i kompatibilnosti funkcija dnevnih centara s drugim sektorima, posebno u cilju podrške inkluzivnom obrazovanju, povećanog obuhvata djece i porodica koja su u stanju potrebe za ovakvom uslugom (proširiti opseg usluga podrške porodici koju pružaju dnevni centri, uključujući terenski rad i sprovođenje programa roditeljstva);
- osigurati da se izbjegava, iz perspektive međunarodnih standarda, neprihvatljiva praksa miješanja male djece sa smetnjama u razvoju (npr. starosti četiri godine) i mladih odraslih osoba (starijih od 20 godina) u Dневnim centrima, saglasno Zaključnim razmatranjima Komiteta UN za prava djeteta;
- unaprijediti usluge koje se nude odraslim licima s invaliditetom, npr. stanovanje uz podršku, kako djeca sa smetnjama u razvoju ne bi završila u ustanovama za smještaj nakon sticanja punoljetstva.

U oblasti pravosuđa date su sledeće preporuke:

- osigurati neometan pristup pravdi i pravosuđu po mjeri potreba djeteta uzimajući u obzir posebne potrebe djece sa smetnjama u razvoju (integracija u politike, razrada procedura i mehanizama nadoknade koji su prilagođeni potrebama ove djece);
- prilagoditi pravosudne postupke i pravosudne institucije specifičnim potrebama djece sa smetnjama u razvoju (specijalizovani stručnjaci, fizički pristup, tumači za znakovni jezik, posebna oprema) omogućavajući na taj način njihovo smisleno učestvovanje;
- primijeniti integrisane pristupe koji povezuju pravosudne i nepravosudne institucije kako bi se rješavao problem „uskih grla“ i omogućio pravičan i jednak pristup pravdi za djecu sa smetnjama u razvoju i
- pokrenuti inicijative za olakšavanje pristupa pravdi djeci sa smetnjama u razvoju kroz razvoj specifičnog informativnog materijala, pomoćnih tehnologija i alata, kako bi se djeci sa smetnjama u razvoju olakšao pristup pravdi.

Usljedila je diskusija u kojoj su učestvovali: Savo Knežević, predsjednik Nacionalne asocijacije roditelja djece i omladine sa smetnjama u razvoju „NARDOS“, Svetlana Sovilj, načelnica Direkcije za djecu u Ministarstvu rada i socijalnog staranja, Arijana Nikolić, generalna direktorica Direktorata za predškolsko, osnovno i inkluzivno obrazovanje i vaspitanje u Ministarstvu prosvjete, Milisav Korać, izvršni direktor NVO Savez udruženja roditelja djece i omladine sa smetnjama u razvoju „Naša inicijativa“, dr Nebojša Kavarić, direktor Doma zdravlja u Podgorici, dr Miro Knežević, generalni direktor Direktorata za javno zdravlje i programsku zdravstvenu zaštitu u Ministarstvu zdravlja, Radojka Koprivica, direktorica Dnevnog centra za djecu i omladinu sa smetnjama u razvoju u Opštini Nikšić, Tamara Milić, načelnica Direkcije za predškolsko i inkluzivno obrazovanje u Ministarstvu prosvjete, Marina Miranović, načelnica Direkcije za građansko zakonodavstvo u Ministarstvu pravde, dr Senad Begić, pomoćnik direktora Instituta za javno zdravlje, Vukica Jelić, državna sekretarka u Ministarstvu rada i socijalnog staranja, dr Halil Duković, predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode i Sanela Žiga, predstavnik NVO „Zračak nade“ iz Pljevalja.

Predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode dr Halil Duković je istakao da je u proteklih deset godina Crna Gora ostvarila značajan napredak u zaštiti i ostvarivanju ljudskih prava svih građana. Ukazao je na važnost multisektorskog pristupa i saradnje u rješavanju svih uočenih problema, čemu Odbor za ljudska prava i slobode posvećuje posebnu pažnju. Ohrabruje snažna posvećenost Vlade, Skupštine Crne Gore i nevladinog sektora kome treba dati mnogo veći značaj u budućem djelovanju, kako bi zajednički unaprijedili položaj i prava djece sa invaliditetom i njihovih porodica, a u tom procesu značajna je nesebična pomoć i podrška UNICEF-a.

Svi učesnici su saglasni da će im Analiza koristiti u budućem radu zbog čega će preduzeti sve aktivnosti na realizaciji Preporuka kako bi integrisanim, holističkim pristupom doprinijeli daljem

unapređenju stanja u ovoj oblasti. Ocijenili su da je Analiza veoma kvalitetna, jer je zasnovana na podacima sa terena i učešću djece sa smetnjama u razvoju i njihovih roditelja. Informisali su o brojnim aktivnostima realizovanim na unapređenju prava djece u Crnoj Gori, ali su jedinstveni u stavu da se ne treba zaustaviti na urađenom, već i u narednom periodu preduzimati kontinuirane i koordinirane aktivnosti u ovoj oblasti. Ocijenili su da dnevni centri za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju pružaju veliku pomoć i podršku djeci i njihovim porodicama. Takođe, ocijenjeno je da u narednom periodu treba veću podršku pružiti biološkoj porodici. U osam opština u Crnoj Gori razvijen je servis „porodični saradnik“, a očekuje se da do 2021. ovaj servis bude dostupan u svim opštinama. Ministarstvo rada i socijalnog staranja preduzima značajne aktivnosti na snaženju centara za socijalni rad. Veliki uspjeh je postignut u procesu deinstitucionalizacije, jer je za 58% smanjen broj djece smještene u ustanovama. Uskoro će biti otvoren Centar za hraniteljstvo u Bijeloj. U toku je proces izrade novog zakona o radu kojim će se, između ostalog, definisati profesionalno hraniteljstvo. Takođe, preduzimaju se aktivnosti na razvoju servisa za odrasle osobe sa invaliditetom. Istaknuto je da Ministarstvo pravde u saradnji sa Predstavništvom UNICEF-a u Crnoj Gori priprema izvještaj o analizi predmeta u kojima je angažovano lice za podršku. Prema preliminarnim nalazima, u 31 predmetu bilo je angažovano 17 lica za podršku, koja su pružala podršku djeci učesnicima u sudskim postupcima.

Učesnici diskusije su saglasni da je neophodno ustanoviti bazu podataka o licima sa invaliditetom u Crnoj Gori. Ukazali su na važnost obezbjeđivanja kvalitetnih usluga, fizičke pristupačnosti ustanovama za djecu sa smetnjama u razvoju i integracije svih usluga.

Zaključeno je da Preporuke iz Analize treba da budu osnov za unapređenje politika, izgradnju integralnih i holističkih usluga za djecu i sistemsku podršku kako bi se osiguralo da sva djeca sa smetnjama u razvoju mogu da ostvare svoja prava.

SEKRETAR ODBORA

Slava Burić

PREDSJEDNIK ODBORA

dr Halil Duković